

Мирон Миколайович КАПРАЛЬ

ORCID: 000-0002-1317-2894

Львів як столиця та церковний центр Русі XV–XVIII ст. в письменстві, актових і картографічних документах

Розглянуто феномен столиці Львова в епоху пізнього середньовіччя та раннього нового часу. До уваги взято згадки про столичний характер міста і про його значення як релігійно-го центру в тогочасних історичних та художніх творах, юридичних документах, на картах. Зазначено, що про столичність Львова вперше в історичній літературі написав польський учений Ян Длугош. Пізніше, у XVI ст., це поняття поширилося серед інших істориків і з’явилося на сторінках художньої літератури. У суспільній думці конкурували два взаємовиключні топоси: Львів як столиця Русі (або Червоної Русі) та місто прикордонного типу. У столичному статусі цей міський осередок фігурував і в різних правових актах, а також картографічних джерелах. Хоча Львів і далі називали “столицею Русі”, він поступово втратив свій руський (український) характер, утвердившись як найпотужніший економічний центр пізньосередньовічного та ранньомодерного періодів. Церковні реалії тієї доби якнайкраще відображають столичну роль міста, заснованого у княжі часи.

Ключові слова: Львів, столиця Русі, церковний центр руських земель, Руська земля, польська історіографія, картографія, актові документи

Myron Kapral

Lviv as the capital and the religious center of Ruthenia in the 15th–18th centuries in writings, act and cartographic documents

The phenomenon of the capital of Lviv in the late Middle Ages and early modern times is considered. Mentions of the capital’s character of the city in historical literature, writings, legal documents, and maps of that time are taken into account.

After the decline of Kyiv as capital of Old Rus, Lviv naturally took over the capital’s regalia of the “metropolis of Rus” and the “heads of Ruthenian cities” as the largest center. Such records of the city seep into royal privileges, pages of fiction, and finally take root in the public consciousness of both Ukrainians and Poles, and other peoples living in Ukrainian lands.

The Polish historian Jan Długosz first wrote about the capital of Lviv in historical literature. Later in the 16th century, this concept spread among other historians and appeared on the pages of fiction. In public opinion, two topos compete, which mutually excluded each other: Lviv as the capital of Rus (or Red Ruthenia) and a city of border character. Frequent mentions of the capital of Rus are found in act (legal) documents, royal privileges, as well as cartographic sources.

The national and cultural movement of the second half of the 16th and the beginning of the 17th centuries, flourishing in Lviv through the printing of Ivan Fedorov and thanks to the cultural and educational reforms of the Lviv Assumption Brotherhood, gradually moved to eastern Ukraine. In Lviv, fruitful ideas emerged, synthesized on the Western and Eastern models (for example, fraternities,

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

educational institutions under the care of the laity), accumulated funds of rich Lviv merchants and artisans, but the ground for their spread and implementation lay east of the city. Although Lviv continued to be called the “capital of Rus”, it gradually lost its Ruthenian (Ukrainian) character, establishing itself as the most powerful economic center of the late Middle Ages and early modern times.

Keywords: Lviv, capital of Rus, the religious center of Rus, the Ruthenian land, Polish historiography, cartography, act documents

Львів посідав столичний статус фактично від свого виникнення в середині XIII ст. Відразу після заснування місто планувалося як столиця – спочатку уділу князя Льва Даниловича, а потім і всієї Галицько-Волинської держави. На портулані Анжеліно Дульсерта, датованому 1335 (1339) р., Львів позначений як головне міське поселення краю, в якому зупинялися купці на шляху з Балтійського моря (Фландрії) на схід [51, р. 1–12; 19, с. 44–49].

Після захоплення Львова й інших галицьких теренів Казимиром III у середині XIV ст., місто залишалося столичним осередком ефемерного Руського королівства, що входило до складу Польського королівства на підставі приватного володіння короля Владислава Ягайла та його спадкоємців. У цей час Львів отримує низку важливих привілеїв для розвитку торгівлі, розширення своєї території, юрисдикції міської влади, також щодо інших прерогатив. Польський король Владислав II Ягайло кілька разів бував у Львові [32, с. 18–21], але місто, на відміну від Кракова, так і не перетворилося на столичну резиденцію. 1434 року, із переходом на польське право, колишні землі Галицько-Волинської держави були інкорпоровані до складу Польського королівства як Руське воєводство, центром якого став Львів. Такий провінційний статус існував до кінця XVIII ст., коли місто знову стало столичним центром номінального Королівства Галичини та Володимирії, приєднаного до Австрії.

Досі тема столичності Львова майже не висвітлювалася науковцями. З останніх праць пригадаємо тільки розвідки Пйотра Борека, котрий досліджував оборонну міць цього міського осередка, монографію про історіографію XVI–XVII ст. Дмитра Вирського та популярну працю Кароліни Гродзицької [28, с. 183–199; 4; 30]. У порівняльному контексті цікаві студії з історії столичного Кракова, що, як і Львів, утратив свою метрополітальність, але дещо пізніше – наприкінці XVI ст. [39; 38; 35, р. 223–243]. З-поміж численних маргінальних і причинкових інформацій на цю тему варто навести висновок сучасного київського історика Д. Вирського: “Місто (Львів. – М. К.) також претендувало на спадщину столиці королів галицьких (яких тлумачено також як королів “всея Русі”, що підносило Львів до статусу історично обґрунтованого загальноруського центру – конкуренти ж бо були лише князівськими, а не королівськими резиденціями)” [5, с. 155].

Учений розглядає столичність Львова в контексті претензії міста на спадщину “столиці королів галицьких” та одночасної конкуренції з іншими колишніми князівськими осередками. У різнопланових джерелах покняжого пізньосередньовічного та ранньомодерного періодів про “галицьких королів” щодо Львова не йдеться взагалі. Їх згадали тільки наприкінці XVIII ст. у столиці Відні, при дворі австрійського

імператора, в титулатурі якого значилося “rex Galiciae et Lodimeriae”, адже ще на початку XIII ст. угорський король прийняв титул короля Галичини і Володимирії, маючи намір (згодом так і нереалізований) анексувати вказані території [8, с. 18]. Власне це й стало підставою першого поділу Польщі та захоплення галицьких земель із центром у Львові 1772 р. Інші княжі осередки (Галич, Холм, Белз і т. д.) за жодним критерієм не могли конкурувати зі Львовом – найбільш залюдненим і найрозвинутішим економічно містом руських (українських) земель Польського королівства (з 1569 р. – Речі Посполитої).

У цій статті автор ставить перед собою завдання опрацювати основні згадки в домодерній історіографії, актових та картографічних джерелах про столичну роль Львова після її втрати в середині XIV ст., коли Галицько-Волинська держава зникла з політичної мапи світу. Мета розвідки – виявити початки цієї традиції, її трансформацію та інтерпретацію в пізніших текстах і на картах. Також необхідно з’ясувати, що саме мали на увазі сучасники, коли писали та говорили про Львів як столицю руських (українських) земель.

Львів на сторінках історичних праць і творів красного письменства. Польський історик другої половини XV ст. Ян Длугош уперше в літературі зазначив про столичний характер Львова, що на той час мав лише статус воєводського центру. У багатотомній роботі цього вченого “*Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae/Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*”, датованій 1455–1480 роками, зокрема, читаємо: “Dalej Lwów, trzecie stołeczne miasto Polski, którą to godność za Władysława III króla Polski przeniesiono z Halicza na nie, wyróżniające się dwoma zamkami, które nad nim górują” [29, s. 170].

Зауважимо, однак, що польський хроніст помилився, повідомивши про перенесення центру архієпископства з Галича до Львова, що нібито відбулося за короля Владислава III Варненчика (1434–1444). Насправді це сталося за володарювання його батька та попередника на польському троні – Владислава II Ягайла, у 1412 р. [41, s. 316–330]. Я. Длугош, називаючи Львів “третьою польською столицею”, таким чином позиціонував його в церковній ерархії всіх столиць у Польській державі. На перше місце за значущістю та датою заснування він ставив архієпископський осідок у Гнезні, на друге – у Кракові, тодішній польській метрополії, де резидував не тільки король, а й краківський єпископ, а вже тоді – центр нового Львівського архієпископства, другого за часом створення на землях Польського королівства.

У XVI ст. увявлення про столичність Львова поступово поширюється в історичній літературі. Якщо знані тогочасні польські історики Мацей Меховіта й Мартин Кромер у своїх описах лише згадують про цей міський осередок, то вже в другій половині XVI ст. Ян Красінський виразно характеризує Львів як “головне місто краю” (1574): “*Princeps totius regionis civitas Leopoldis, ab Leone duce condita, Archiepiscopum habet Romano Pontifici subiectum. Frequens Turcarum, Graecorum, Armenorum, Scytharumque mercatorum ad eam conventus*/Головне місто всього краю Львів, засноване князем Львом, має архієпископство, підлегле римському понтифікові. Велике число купців – турків, греків, вірмен, татар – збирається до нього (тут і далі переклад українською мовою наш. – М. К.)” [40, р. 113; пор. неточний переклад Д. Вирського: 4, ч. 2, с. 8–29].

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

Майже одночасно з Я. Красінським, його сучасник, польський хроніст Станіслав Сарницький у 1585 р., коментуючи географічну номенклатуру карти польських земель Вацлава Гродецького (1558), чітко визначає Львів як “*Urbs Russiae primaria Metropolis, muris et vallis optime munita*/Головне місто Русі, столиця, якнайкраще укріплена мурами та валами” [48, р. D2v].

Дещо раніше, 1582 р., розповідаючи у своїй “*Kronika Polska, Litewska, Zmudzka u wszystkiej Rusi*” про взяття Львова польським королем Казимиром III, Мацей Стрийковський назвав княже місто столицею всієї Русі вже на середину XIV ст.: “*Przeto Kazimierz, krol polski, roku 1340 miesiaca kwietnia niedlugo odwloczac, siagnal do ruskich ziem z woyskiem, naprzod Lwow, glowe wszystkiej Rusi oblegl u dobywal mocno*” [49, s. 429; 20, с. 495].

Висвітлюючи події до 1340 р., М. Стрийковський хибно представляє Львів як “*glowe wszelkiej Rusi Czarney*”, яким тоді нібито володів князь Любарт Гедимінович [49, s. 429]. Утім, “Чорну Русь”, “Білу Русь” і “Червону Русь” часто плутали в середньовіччі та ранньомодерні часи як у писемних, так і в зображувальних джерелах [1].

Сучасник М. Стрийковського, історик, італієць за походженням Алессандро Гваньїні в 1578 р. звернув увагу на неформальний статус столиці краю. У своєму описі цей автор акцентує на прикордонності міста, що входило до Польського королівства: “*Lwow miasto ruskie niepospolite pograniczne, do korony polskiej nalezace, stolica jest tamecznych obywatelow wszystkich, zalozone i nazwane ode Lwa ksiazecia ruskiego*” [31, s. 201].

Наприкінці XVI ст. в суспільній opinii, яку можна відстежити через тогочасну історичну белетристику, утвердилося бачення Львова як столиці Русі. Історична думка проторувала дорогу представникам красного письменства, котрі впроваджували готовий ідеологічний концепт у своїх творах. У 1584 р. з-під пера польського поета Себастьяна Кльоновича з’явилася поема “Роксоланія”, в якій мовиться про територію, природу та звичаї мешканців Русі. Один з розділів присвячено містам, у переліку котрих Львів посідає чільне місце, як фактична столиця краю:

*Principio Russas inter caput extulit urbes,
Gentis primus honor, sacra Leontopolis* [36, р. 25v*].

Польський переклад літератора Владислава Сирокомлі з 1851 р. містив поетичні вирази, відсутні в оригіналі. Перекладач надавав перевагу художнім прийомам (часто власним) над історичними реаліями, відображеними в оригінальному тексті:

*Tutaj Lwow swiety przodkowanie trzyma,
A wieze jego – to ojcowie Rusi* [37, s. 74**].

Класичний філолог Віталій Маслюк 1987 р. переклав ці рядки українською так:

*Передусім із міст руських здобув собі славу велику
Львів, скрізь відомий, святий, руського роду краса* [14, с. 148].

Обидва переклади неточно передають важливе змістове наповнення латинського оригіналу, передовсім тому, що “зникає” його ключове слово – “*caput*”, тобто “голова”.

* Аналіз усього твору див.: 7, с. 12–17

** Інші неточності його перекладу див.: 45, s. 155.

У контексті цього дослідження пропоную свій варіант перекладу, можливо менш довершений художньо, але максимально наближений до оригіналу з історичного погляду:

*Тримаєш першість, голово серед руських міст,
Священний Львове, вища честь народу.*

“Caput inter urbes” (дослівно: “голова серед міст”) є основним інформаційним посилом цієї цитати. Таке означення Львова кінця XVI ст. синонімічне до сучасного поняття столиці або метрополії. А те, своєю чергою, співвідноситься з відомою цитатою з давньоруського літопису про Київ як “матір міст руських”, що є калькою з грец. *μετροπολις* [про це докладніше в Ярослава Дашкевича: 9, с. 7–8]. Латинське “caput inter urbes” також є абсолютним аналогом польськомовного “*głowa wszystkich Rusi*”, що вживається в сучасника С. Кльоновича – Мацея Стрийковського.

Топос метрополітального стану міста активно й багатопланово використовують місцеві львівські історики XVII–XVIII ст.: Ян Алембек (Альнпек) [47], Юзеф Бартоломей Зиморович [54, р. 1–125] та Ян Томаш Йозефович [34 (неповний переклад); 25, с. 13–212 (витяги козацьких сюжетів); 21, с. 1–418 (невиданий оригінал)]. Столичний статус міста був додатково легітимізований після козацьких воєн середини XVII ст., коли місто отримало т. зв. нобілітацію, зрівнявшись формально у правах з іншими столичними осередками, зокрема Вільном і Краковом [33]. У другій половині XVII ст. про столичне значення Львова йдеться вже на сторінках друкованих видань, наприклад у книзі Ю. Б. Зиморовича про облогу міста в 1672 р. (“*Leopolis Russiae Metropolis, a Turcis, Tartaris, Cosacis, Moldavis anno MDCLXXII hostiliter obsessa*”) [53].

Актові джерела про столицю Русі. Топос столичності Львова (як і суперечний йому – прикордонного становища) надзвичайно частотний у джерелах актового походження.

У правових документах Львів як столичне місто фігурує вперше у привілеї короля Владислава II Ягайла від 25 березня 1426 р.: “*capitalis urbs terrarum nostrarum Russiae/столичне місто наших руських земель*” [17, с. 78]. Наступного року цей же правитель стверджував, що він “*civitas nostra Leopoliensis, ad quam speciali favore et affectu acclinamur/наше місто Львів оточує спеціальною опікою та прихильністю*” [цит. за: 30, с. 13].

Показовою є метафора, вжита 1447 р. у привілеї молодого короля Казимира IV: “наше місто Львів, що майже в пащі язичників перебуває” [17, с. 104–105]. Подібну характеристику знаходимо у багатьох актах польських королів XV–XVI ст. Вони постійно підкреслювали прикордонний характер міста, що виконувало оборонні функції для всього Польського королівства та Речі Посполитої. Цей топос “*antemurale Christianitas*” виникає в XV ст. і посилюється в період частих татарських походів XVI ст. Після козацьких і турецьких воєн XVII ст. він ще більше актуалізується, виступаючи чи не на передній план. Але таке трактування, безумовно, суперечило ідеї столичності Львова. За історичною логікою, прикордонне поселення могло претендувати хіба що на статус провінційного центру.

Шляхта Руської землі та Жидачівського повіту в 1464 р., під час укладання т. зв. конфедерації проти руського воєводи Анджея Одровонжа, також засвідчує столичність

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

цього міста для цілого краю [18, с. 95–97]. Руські шляхтичі заявляють, що “*ciuitas Leopoliensis, ad quam in extrema necessitate tota terra Russie tanquam ad ciuitatem capitalem suum habet respectum et refugium*/місто Львів у разі найбільшої небезпеки для всієї Руської землі, як власна столиця, дає притулок та укриття” [18, с. 96].

У XVI ст. знову фіксуємо згадки про цей адміністративно-політичний центр. Зокрема, 1535 р., коли король Сигізмунд I Старий видав привілей про подавання апеляцій до королівського суду у вигляді ротул: “...*id committi in ea civitate capitali, a qua alie civitates et oppida minora illi vicina, ne dum in agendis iudiciis, verum etiam in aliis rebus exemplum et normam trahunt*/... дозволяється в тому столичному місті, від якого інші, менші, сусідні з ним міста й містечка приклад і норму переймають” [17, с. 225–226]. Самі львів'яни бачили своє місто столицею краю. Не випадково після пожежі 1565 р. анонім-міщанин залишив на сторінках актової книги такий запис: “*Roku Pańskiego 1565 w Wielki Czwartek o godzinie pierwszej następującej posy, wybuchnął pożar z domu narożnego koło kościoła metropolitalnego położonego, który niespodzianie nawiedziwszy stolicę Lwów...* (переклад з латинської мови Садока Баронча. – *М. К.*)” [46, с. 3].

У 1605 р. львівські райці, підтверджуючи статут поворозників, гребінників і токарів, пишуть про своє місто як “столицю Русі”. Аналогічне визначення є і в статутах цеху шевців 1633 р. [11, с. 61, пор. с. 215] і годинників 1766 р. В останньому з цих установчих документів сказано про заснування цеху “в столичному його королівського масштату місті Львові, руській метрополії” [11, с. 173]. Один з львівських привілеїв 1653 р., виданих у канцелярії короля Яна Казимира, був даний “до міста Львова, яке є столицею всієї Русі” [17, с. 460]. Таких фрагментів з актів львівської канцелярії можна процитувати багато. У XVII–XVIII ст. вони стають загальним місцем і в документах, і у творах красного письменства та історіографії.

Львів на європейських мапах. По першому картографічному відтворенні столичного характеру міста на портулані Анжеліно Дульсера в першій половині XIV ст., Львів з'являється і на інших мапах цього типу – Франциска і Домініка Піццігані (1367), у Каталонському атласі невідомого автора (1375) та на портулані Габріеля Вальсека (1439) [16, с. 6]. Карти, створені в пізньосередньовічній і ранньомодерний час, авторства Фра Мауро (1459), Абрагама Ортелія (1570), Герарда Меркатора (1595), Йодока Гондія (1602), подають Львів головним містом Русі. Особливо виразно представлений відповідними графічними засобами столичний статус цього міського поселення на мапі 1540 р. Бернарда Ваповського, де також позначена ще одна давня княжа столиця – Галич [див. републ.: 3].

Більшість карт, на яких локалізовано Львів, зображають його схематично, не вирізняючи з-поміж інших міських поселень. Тільки на мапі з територією турецько-польської війни 1672–1676 рр., виконаній нюрнберзьким гравером Якобом Сандрартом (1687), фіксація цього міста (“*Lwow al Leopolis quae Ruslemburg*”) спрощено нагадує напис на відомій гравюрі Йоганна Гогенберга за малюнком Аврелія Пассаротті “*Leopolis Russiae Australis Urbs primaria, celeberrimum emporium mercium Orientalium*/Львів, головне місто Південної Русі, славний торг східних товарів”, датованій початком XVII ст. (1618). “Південна Русь” – це, вочевидь, трансляція на зрозумілу

європейцям поняттєву мову терміна, що прийшов до нас зі Сходу, – “Червона Русь” (у китайців сторони світу маркувалися кольорами: південь – червоним, північ – чорним, захід – білим, схід – синім) [42, s. 18; 6, с. 22]. Цікаво, що баварський рицар та подорожник Йоганн Шільтбергер, який на почтку XV ст. побував у Львові після тривалої подорожі по Сходу, писав про Львів як про столичне “місто малої Білої Русі” (“*hoptstatt in Weissen Reissen, des kleiner*”) [44, S. 160; 22 (російський переклад)], тобто західної частини руських земель.

На карті Томаша Маковського “Велике князівство Литовське з багатьма країнами...” (“*Magni Ducatus Lithuaniae...*”), що була надрукована Йоаном Блау в 1613 р., Львів репрезентовано як центр воєводства (“*Civitas cum Palatinatu*”) та осідок католицького і православного єпископів (“*Sedes episcopi Romani*”; “*Sedes episcopi Gregorum quas vulgo Wladicas appellant*”) [2, с. 58–59].

Духовна столиця краю. Найкраще відображають столичний статус Львова церковні реалії середньовічного та ранньомодерного періодів. Саме це місто обрала релігійним центром своєї християнської громади Вірменська церква, коли 1367 р. отримала від короля Казимира III привілей на заснування вірменського архієпископства [12, с. 3–28]. Новопоставленому єпископові підпорядковувалися вірменські діаспори і в Польському королівстві, і у Великому князівстві Литовському, а пізніше – і в Молдавському господарстві, Кримському ханстві й інших суміжних краях.

Звістки церковних документів вірменською мовою з 60–80-х рр. XIV ст. [9, с. 7–13] дозволяють не тільки простежити церковну сфєрхїю та внутрішньоцерковні питання, але й поглянути на статус міста Лева очами вірмен. Титулатура львівських вірменських єпископів у наданих їм вірменськими католикосами дипломах (кондаках) другої половини XIV ст. спонукає нас до висновку, що Львів після його захоплення Казимиром III ще довгий час зберігав свою столичність для вірменської спільноти. Ось які окреслення для Львова вживаються у вірменських церковних джерелах: “найблагословенніша і велично уславлена мати міст (вірменська назва “мати міст (майракалак)” подібна до кальки з грец. *μητροπολις*. – М. К.), яку охороняє Бог” (1364), “мати міст, яку охороняє Бог” (1374), “благословення, що охороняється Богом, славна й відома королівська і християнська мати міст” (1383), “найблагословенніша, що охороняється Богом, столиця, славна мати міст християнських королів” (1388) [9, с. 9–11]. Вірменська церковна традиція якнайповніше передала столичну роль Львова по втраті галицько-волинської державності.

У документах ієрархів Римо-католицької церкви із середини XIV ст., коли Львів відійшов до Польщі, місто як столиця не фігурує, хоча й визнається його значущість. Так, у буллі папи Григорія IX від 3 березня 1375 р. про створення Галицького католицького архієпископства це поселення описується як “*locus Lambertensis diocesis Haliciensis, qui principalis et insignior dicte terre Ruscie*/розташоване в Галицькій дієцезії місто, котре є головнішим та визначнішим у згаданій Руській землі” [50, р. 719]. Трохи згодом, у 1412 р., Львів, що в ті дні вже давно був оточений мурами, багатий і залюднений, також став центром архієпископства та місцем осідку архієпископа.

1564 року папський нунцій, кардинал Джованні Коммендоні (Giovanni Commendone) у своєму донесенні до Риму після відвідин Львова повідомляв, що “*to miasto*

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

stolicą jest Roxolanji, czyli Rusi Czerwonej, od wieków należy do Polski. Posiada Lwów rzadki zaszczyt mienia dwóch Arcybiskupów, prócz bowiem Katolickiego, naród Ormiański ma także Arcybiskupa swego” [52, t. 1, s. 62]. Нунцій помилявся щодо статусу вірменського церковного достойника: до 1630 р. у Львові він мав титул єпископа. Окрім того, італієць не зауважив появи львівського руського (православного) єпископа, який з 1539 р. резидував у церкві Св. Юра [15, с. 101–102].

У 1578 р. знаний католицький проповідник Пйотр Скарга написав генеральному препозитові Товариства Ісуса (єзуїтів) о. Еверардові Меркуріану, що “Leopoli, quae est Russiae metropolis, ad inslituendam domut professam aperit nobis Dominus ostium/Бог відкрив нам двері Львова, що є столицею Русі, для заснування осідку монахів” [43, s. 100]. Проте щойно 1607 р. Товариство Ісуса змогло відкрити в місті монастир і заснувати колегію, користаючи зі щедрої підтримки польської магнатерії. Посиленню єзуїтів у Львові сильно протидіяла єврейська громада, котра вважала це місто найкращою локацією для місцевого єврейства, “miastem i matką w Izraelu” [26, s. XX].

Українці-русини, пам’ятаючи про свою давню княжу столицю, прагнули нав’язати перервану нитку традиції до тих часів. Можливість здійснити це виникла в другій половині XVI – на початку XVII ст., коли Львівське Успенське братство утвердилося в місті, заснувало школу та, після нетривалого періоду книгодрукування Івана Федорова, розпочало активну видавничу діяльність. У книжках з братської друкарні можемо віднайти й такі взірці поетичної творчості, в яких оспівується столичний Львів. Зокрема, у виданні твору св. Йоана Золотоустого “О воспитании чад” (1609) був уміщений вірш на герб братства з ремінісценціями княжої доби в історії міста:

*Як лев сроггий над встьми звъряты панует,
Так Львов, над всть мъста, в князтьвъ Руском продкует.
В котром то ся братство милости закръсльнуло
И на герб свой, вежу тую так выстрыхнуло [цит. за: 24, с. 74*].*

У цьому уривку місто порівнюється в стосунку до інших руських міст, як цар звірів лев – до інших звірів. Схожу віршову композицію на цю ж тему було надруковано 1614 р. в іншій праці св. Йоана Золотоустого “Книга о священствѣ”. Анонімний автор, випускник місцевої школи так описав братський герб:

*Лев ест паном, и сроггость му з очий походит,
И жаден ся звър, ровня ему не находит.
Именем тым с початку Львов, с княжат названый,
И в князтьвъ том, головою мъстом поданый [24, с. 74].*

Через кілька десятиліть подібний геральдичний мотив зазвучить у передмові до богослужбової книги “Часослов полууставный”, що побачила світ у братській друкарні 1642 р.:

*Лвов мъсто таких собъ продков быти знает:
Княжати Лева имя и герб власный мает.
Роксоляном зась вежу там же за герб дано [24, с. 74].*

* Інтерпретацію братської символіки у друках цієї львівської конфратернії див.: 23, с. 280–297.

Львів, що своїм столичним статусом завдячує княжим часам, після втрати державності Галицько-Волинським князівством формально зберігав свою столичність – спершу як центр Руського королівства, потім – Руського воєводства. Протягом XIV–XVII ст. він став найбільшим за кількістю населення та економічно найважливішим міським осередком Польського королівства на українських землях, користаючи з багатьох привілеїв та підтримки з боку польської влади. Із занепадом давньоруського Києва Львів, цілком природно, перебрав на себе столичні регалії “метрополії Русі”, “голови руських міст”. Такі номінації просочуються до королівських грамот, потрапляють на сторінки белетристичних творів, урешті вкорінюються в суспільній свідомості як українців, так і поляків та інших народів, що мешкали на українських теренах.

У суспільній думці змагаються два взаємовиключні топоси: столичності та прикордонності міста. З одного боку, Львів – велике, значне місто, фортеця, об яку розбиваються орди ворогів. З іншого, це пограничне поселення, що не може бути столицею краю.

Іноземці із Західної Європи, які бували у Львові, відзначали важливість його економічних та торговельних зв’язків з багатьма країнами, чим у той час могло похвалитися тільки це місто. Англійський подорожник кінця XVI ст. Файнс Морісон нотував, що “Русь або Рутенія має багато міст, з яких найвідомішим є Львів (по-простому званим Лембургом)” [цит. за: 30, s. 35]. Через століття про “столицю Червоної Русі” інформуватимуть уже європейські географічні словники. В одному з них, англійському словнику Едмунда Богуна (кінець XVII ст.), вказувалося: “Lemburgh, Luwow, Leopoldis, a great and populous City of the Kingdom of Poland; the Capital of Red Russia; which was made an Archbishops See/Лемберг, “Лювов”, Леополіс, велике та населене місто Польського королівства, столиця Червоної Русі, що мало архієпископський престол” [27, p. 226].

Утім, слід зазначити, що давня княжа столиця Київ, у той період малозалюднене міське поселення зі слабкими дерев’яними укріпленнями, все ж залишалася релігійно-культурним центром українських земель. Це відображалося в титулатурі київських митрополитів, а також у фізичному існуванні давньоруських храмів (церкви Святої Софії та Печерського монастиря). Національно-культурний рух другої половини XVI – початку XVII ст., розквітнувши у Львові через книгодрукування Івана Федорова та завдяки культурно-освітнім реформам Успенського братства, поступово переходив на східноукраїнські терени. У Львові виникали плідні ідеї, що синтезувалися на західному і східному взірцях (як-от братства, освітні заклади під опікою мирян), акумулювалися кошти заможних львівських купців та ремісників, але ґрунт для їхнього поширення й реалізації лежав на схід від міста. Львів і надалі іменувався у джерелах “столицею Русі”, проте поступово втрачав свій руський (український) характер, ставши одночасно найпотужнішим економічним центром українських земель пізнього середньовіччя та ранньомодерної доби.

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

1. Байцар А. “Чорна Русь” як одна із назв українських етнічних земель. Західноєвропейські карти XV–XVIII ст. URL: <https://baitsar.blogspot.com/2018/10/xv-xviii.html>.
2. Вавричин М. Карти українських земель XVI–XVII ст. у бібліотеках і архівах Львова. Вавричин М. *Відтворення України: історія картографії, краєзнавство, бібліографістика*. Львів 2012 С. 57–60.
3. Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах (кінець XV – перша половина XVII ст.). Київ, 2004. 207 с.
4. Вирський Д. Річпосполитська історіографія України (XVI – середина XVII ст.). Київ, 2008. Ч. 1. 502 с.; Ч. 2. 466 с.
5. Вирський Д. Роксолани серед Сарматів: річпосполитська історіографія України (кінець XV ст. – 1659). Київ, 2013. 295 с.
6. Войтович Л. Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2011. Вип. 46. С. 17–41.
7. Гончарук Є. Роксоланія чи то пак – Україна. *Українська культура*. Київ, 2013. № 4. С. 12–17.
8. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1993 (перевидання 1905 р.). Т. 3. 592 с.
9. Дашкевич Я. Давній Львів у вірменських та вірменсько-кипчацьких джерелах. *Україна в минулому*. Київ; Львів, 1992. Вип. 1. С. 7–13.
10. Дашкевич Я. Київ в ідеології України XII–XVII ст. *Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ у Львові (лют. 1992 р. — жовт. 1993 р.)*. Львів, 1994. С. 7–8.
11. Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / упор. М. Капраль. Львів, 2007. 816 с.
12. Ільків-Свидницький М. “Казимирівський привілей” вірменському єпископу Григорію 1367 р.: історія побутування і дослідження. *Релігійно-культурне життя вірменської діаспори в Україні від початків до сьогодні: До 650-річчя Львівської єпархії Вірменської апостольської церкви* / упор. І. Гаюк. Львів, 2019. С. 3–28.
13. Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів, 2003. 440 с.
14. Кленович С. Роксоланія. *Українська поезія XVI століття* / упор. В. Яременко. Київ, 1987. С.114–167.
15. Крип’якевич І. Львівська Русь у першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали. Львів, 1994. 394 с.
16. Кришталович У. Львів у картографічних джерелах XIV–XX ст. *Атлас українських історичних міст*. Київ, 2014. Т. 1: Львів / за ред. М. Капралю. С. 4–14.
17. Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.) / упор. М. Капраль. Львів, 1998. 640 с.
18. Раєцька книга міста Львова (1460–1506) / упор. М. Капраль, Б. Петришак. Львів, 2020. 848 с.
19. Ровенчак І. Львів на найдавніших географічних картах. *Вісник геодезії та картографії*. Київ, 2013. № 2. С. 44–49.
20. Стрийковський М. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Русі / відп. ред. О. Купчинський. Львів, 2011. 1075 с.
21. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 197. Оп. 2. Спр. 1275. С. 1–418.

22. Шильтбергер И. Путешествие Ивана Шильтбергера по Европе, Азии и Африке, с 1394 года по 1427 год / перев. и прим. Ф. К. Брун, Одесса 1867 (= Записки императорского Новороссийского университета, т. 1, вып. 1–2). С. 1–156.

23. Шустова Ю. Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): источниковедческое исследование. Москва, 2009. 648 с.

24. Шустова Ю. Образ ансамбля Успенской церкви в изданиях типографии Львовского Ставропигийского братства XVII–XVIII веков. *З історії західноукраїнських земель*. Львів, 2015. Т. 10–11. С. 71–88.

25. Юзефович Я. Т. Летопись событий в южной Руси львовского каноника Яна Юзефовича 1624–1700. *Сборник летописей, относящихся к истории южной и западной России* / изд. В. Антонович. Киев, 1888. С. 113–212.

26. Bałaban M. Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII wieku. Lwów, 1906. 577 s.

27. Bohun E. A geographical dictionary representing the present and ancient names of all the counties, provinces, remarkable cities, universities, ports, towns, mountains, seas, streights, fountains, and rivers of the whole world : their distances, longitudes, and latitudes : with a short historical account of the same, and their present state : to which is added an index of the ancient and Latin names : very necessary for the right understanding of all modern histories, and especially the divers accounts of the present transactions of Europe. London, 1693. 806 p. (= Early English Books Online Text Creation Partnership, 2011. URL: <http://name.umdl.umich.edu/A28561.0001.001>).

28. Borek P. Ukrainne twierdze. 2: Głowa wszystkiej Rusi. P. Borek. *Ukraina w staropolskich dziariuszach i pamiętnikach: bohaterowie, fortece, tradycja*. Kraków 2001. S. 183–199.

29. Długosz J. Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / tłum S. Gawęda, Z. Jabłoński, A. Jochenson, J. Radziszewska, K. Stachowska, A. Strzelecka. Warszawa, 1962. 2 ks. w 1 wol. 448 s.

30. Grodziska K. Miasto jak bryljlant: Księga cytatów o Lwowie. Kraków, 2007. 538 s.

31. Gwagnin A. Z kroniki Sarmacyi europejskiej, Alexandra Gwagnina z Werony: Opisanie Polski, W. Ks. Litewskiego, ziemie ruskiej, ziemie, pruskiej, ziemie inflantskiej, ziemie żmudzkiej. Kraków, 1860. 375 s.

32. Jaworski F. Królowie polscy we Lwowie. Lwów, 1912. 134 s.

33. Jaworski F. Nobilitacja miasta Lwowa w r. 1658. Lwów, 1909. 59 s.

34. Józefowicz J. T. Kronika miasta Lwowa: od roku 1634 do 1690, obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej a zwłaszcza historia arcybiskupstwa lwowskiego w tejsze epoce / tłum. M. Piwocki. Lwów, 1854. 504 s.

35. Kapral M. Places of civic sociability in Lviv, Kraków, Toruń, and Gdańsk. *Political functions of urban spaces and town types through the ages* / ed. by R. Czaja, Z. Noga, F. Oppl, M. Scheutz. Cracow, Toruń and Viena, 2019. P. 223–243.

36. Klonowic S. Roxolania Sebastiani Svlmyrcensis Acerni [...]. Cracoviae, 1584. [58] p.

37. Klonowic S. Ziemie Czerwonej Rusi (Roxolania) / tłum. z łacińskiego W. Syrokomla. Wilno, 1851. 106 s.

38. Krakau, Prag und Wien: Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat, hrsg. von Marina Dmitrieva und Karen Lambrecht. Stuttgart, 2000. 432 s.

39. Kraków i Lwów w cywilizacji europejskiej / red. nauk. J. Purchla. Kraków, 2005. 241 s.

40. [Kraśniński J.]. Ioannis Crassinii Polonia ad serenissimum et potentissimum Henricum primu[m] Valesium, Dei gratia vtriusq[ue] Poloniae regem. Bononiae, 1574. 147 p.

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

41. Krętosz J. Powstanie w 1412 roku metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego oraz jego historyczny i kulturowy kontekst. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*. 2012. T. 45. Z. 2. S. 316–330.
42. Łatyszonek O. Od Rusinów Białych do Białorusinów: u źródeł białoruskiej idei narodowej. Białystok, 2006. 388 s.
43. Listy ks. Piotra Skargi z lat 1566–1610 / wyd. Sygański. Kraków, 1912. 330 s.
44. Neumann K. F. Reisen des Jochannes Schiltberger aus der München in Europe, Asia und Africa von 1394 bis 1427. München, 1859. 190 s.
45. Paczowski T. Władysław Syrokomla jak tłumacz Szewwszenki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Nauki filozoficzne i humanistyczne*. Lublin, 1963. T. 18. S. 149–166.
46. Pamiętnik dziejów polskich: z aktów lwowskich i z rękopismów / zebr. S. Barącz. Lwów, 1855. 310 s.
47. Rachwał S. Jan Alnpech i jego “Opis miasta Lwowa” z początku XVII wieku. Lwów, 1930. 55 s.
48. [Sarnicki S.]. Descriptio veteris et novae Poloniae cum divisione eiusdem veteri et nova. Adiecta est vera et exquisita Russiae inferioris descriptio, juxta revisionem Commissariorum Regionum et Livoniae juxta Odoporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia. [Cracoviae,] 1585. [42] p.
49. Strykowski M. Kronika Polska, Litewska, Zmudzka y wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej. Krolewec, 1582. 790 s.
50. Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita / ed. A. Theiner. Romae, 1860. Vol. 1. 546 p.
51. Winter H. Catalan Portolan Maps and Their Place in the Total View of Cartographic Development. *Imago Mundi*. 1954. Vol. 11. P. 1–12.
52. Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rękopismów, tudzież dzieł w różnych językach o Polsce wydanych oraz z listami oryginalnemi królów i znakomitych ludzi w kraju naszym / wyd. J. U. Niemcewicz. Lipsk, 1938. T. 1. 363 s.
53. Zimorowicz B. Leopoldus Russiae Metropolis, a Turcis, Tartaris, Cosacis, Moldavis anno MDCLXXII hostiliter obsessa. Cracoviae, 1693. [40] p.
54. Zimorowicz J. B. Leopoldus triplex. *Józefa Bartłomieja Zimorowicza Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się* / wyd. K. Heck. Lwów, 1899. P. 1–215.

References

1. Baitsar, A. (2018). “Czorna Rus” yak odna iz nazv ukrayins`kykh etnichnykh zemel`. Zakhidnoyevropeis`ki karty XV–XVIII st. [“Black Rus” as one of the names of Ukrainian ethnic lands. Western European maps of the 15th-18th centuries]. Retrieved from <https://baitsar.blogspot.com/2018/10/xv-xviii.html> (in Ukr.).
2. Vavryczyn, M. (2012). Karty ukrayins`kykh zemel` XVI–XVII st. u bibliotekakh i arkhivakh L`vova [Maps of Ukrainian lands of the 16th-17th centuries in libraries and archives of Lviv], M. Vavryczyn. *Vidtvorenniya Ukrayiny: istoriya kartohrafiyi, krayeznavstvo, bibliohrafiystyka*, Lviv, 57–60 (in Ukr.).
3. Vavryczyn, M., Daszkevycz, Ya., Krysztalovycz, U. (2004). Ukrayina na starodavnikh kartakh (kinets` XV – persha polovyna XVII st.) [Ukraine on ancient maps (end of the 15th – first half of the 17th century)], Kyiv, 207 (in Ukr.).

4. Vyrs'kyi, D. (2008). Richpospolyts'ka istoriohrafiya Ukrayiny (XVI – seredyna XVII st.) [Polish–Lithuanian Commonwealth's historiography of Ukraine (the 16th – mid 17th century)], Kyiv, (1), 502; (2), 466 (in Ukr.).
5. Vyrs'kyi, D. (2013). Roksolany sered Sarmativ: richpospolyts'ka istoriohrafiya Ukrayiny (kinets' XV st. – 1659) [The Roxolani among the Sarmatians: Polish-Lithuanian Commonwealth's historiography of Ukraine (the late 15th century – 1659)], Kyiv, 295 (in Ukr.).
6. Voitovych, L. (2011). Pol's'kyj korol' Kazymyr III i borot'ba za spadshchynu Romanovy-chiv [Polish King Casimir III the Great and the struggle for the heritage of the Romanovychi], *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya istorychna*, Lviv, (46), 17–41 (in Ukr.).
7. Honcharuk, Ye. (2013). Roksolaniya chy ti pak – Ulrayina, Ukrayins'ka kul'tura [Roxolania or Ukraine], Kyiv, (4), 12–17 (in Ukr.).
8. Hrushevs'kyi, M. (1993, new edition of 1905). Istoriya Ukrayiny-Rusy [History of Ukraine-Rus], Kyiv, (3), 592 (in Ukr.).
9. Dashkevych, Ya. (1992). Davnii L'viv u virmens'kykh ta virmens'ko-kypchats'kykh dzherelakh [Ancient Lviv in Armenian and Armenian-Kipchak sources], *Ukrayina v mynulomu*, Kyiv, Lviv, (1), 7–13 (in Ukr.).
10. Dashkevych, Ya. (1994). Kyiv v ideolohiyi Ukrayiny XII–XVII st. [Kyiv in the ideology of Ukraine of the 12th–17th centuries], *Materialy zasidan' Istorychnoyi ta Archeohrafichnoyi komisii NTSh u L'vovi (lyut. 1992 r. — zhovt. 1993 r.)*, Lviv, 7–8 (in Ukr.).
11. (2007). Ekonomichni pryvileyi mista L'vova XV–XVIII st.: pryvileyi ta statuty remisnychykh tsekhiv i kupets'kykh korporatsii [Economic privileges of the city of Lviv XV–XVIII centuries: privileges and statutes of craft and merchant corporations], upor. M. Kapral', Lviv, 816 (in Ukr.).
12. Il'kiv-Svydnyts'kyi, M. (2019). “Kazymyriivs'kyi pryvilei” virmens'komu yepyskopu Hryhoriyu 1367 r.: istoriya pobutuvannya i doslidzhennya [“Casimir's Privilege” to the Armenian Bishop Gregory 1367: history of existence and research], *Relihiino-kul'turne zhyttya virmens'koyi diaspory v Ukrayini vid pochatkiv do s'ohodennya: Do 650-richchya L'vivs'koyi yeparkhiyi Virmens'koyi apostol's'koyi tserkvy*, upor. I. Hayuk, Lviv, 3–28 (in Ukr.).
13. Kapral', M. (2003). Natsional'ni hromady L'vova XVI–XVIII st. (sotsial'no-pravovi vzayemyny) [National communities of Lviv of the 16th – 18th centuries. (socio-legal relations)], Lviv, 440 (in Ukr.).
14. Klenovych, S. (1987). Roksolaniya, *Ukrayins'ka poeziya XVI stolittya*, upor. V. Yarenko, Kyiv, 114–167 (in Ukr.).
15. Kryp'yakevych, I. (1994). L'vivs'ka Rus' u pershii polovyni XVI st.: doslidzhennya i materialy [Lviv Rus in the first half of the 16th century: research and materials], Lviv, 394 (in Ukr.).
16. Krysztalovych, U. (2014). L'viv u kartohrafichnykh dzherelakh XIV–XX st. [Lviv in cartographic sources of the 14th–20th centuries. Atlas of Ukrainian historical cities], *Atlas ukrayins'kykh istorychnykh mist*, Kyiv, (1: L'viv, za red. M. Kapralya), 4–14 (in Ukr.).
17. (1998). Pryvileyi mista L'vova (XIV–XVIII st.) [Privileges of the city of Lviv (the 14th–18th centuries)], upor. M. Kapral', Lviv, 640 (in Ukr.).
18. (2020)..Raiets'ka knyha mista L'vova (1460–1506) [The book of the Lviv city council (1460 – 1506)], upor. M. Kapral', B. Petryshak, Lviv, 848 (in Ukr.).
19. Rovenczak, I. (2013). L'viv na naidavnishykh heohrafichnykh kartakh [Lviv on the oldest maps], *Visnyk heodeziyi ta kartohrafiyi*, Kyiv, (2), 44–49 (in Ukr.).

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

20. Strykovs`kyi, M. (2011). Litopys pol`s`kyi, lytovs`kyi, zhmunds`kyi i vsiyeyi Rusy [Chronicle of Poland, Lithuania, Samogitia and all of Rus], vidp. red. O. Kupchyns`kyi, Lviv, 1075 (in Ukr.).

21. Shil`tberger, I. (1867). Puteshestvie Ivana Shil`tbergera po Evrope, Azii i Afrike, s 1394 goda po 1427 god [Ivan Schiltberger's journey through Europe, Asia and Africa, from 1394 to 1427], perev. i prim. F. K. Brun, Odessa, (= Zapiski imperatorskogo Novorossiiskogo universiteta, (1, 1–2)), 1–156 (in Rus.).

23. Szustova, Yu. (2009). Dokumenty L`vovskogo Uspenskogo Stavropigiiskogo bratstva (1586–1788): istochnikovedcheskoe issledovanie [Documents of the Lviv Assumption Stauropean Brotherhood (1586–1788): source study], Moskva, 648 (in Rus.).

24. Szustova, Yu. (2015). Obraz ansamblii Uspenskoj tserkvi v izdaniach tipografii L`vovskogo Stavropigiiskogo bratstva XVII–XVIII vekov [The image of the ensemble of the Church of the Assumption in the publications of the printing house of the Lviv Stauropean Brotherhood of the 17th–18th centuries], *Z istoriyi zakhidnoukrayins`kykh zemel`*, Lviv, (10–11), 71–88 (in Rus.).

25. Yuzefovich, Ya. T. (1888). Letopis` sobytii v yuzhnoi Rusi l`vovskogo kanonika Yana Yuzefovicha 1624–1700 [Chronicle of events in southern Rus of the Lviv canon Jan Yuzefovich 1624–1700], *Sbornik letopisei, otnosiachikhsia k istorii yuzhnoi i zapadnoi Rossii*, izd. V. Antonovich, Kyiv, 113–212 (in Rus.).

26. Bałaban, M. (1906). Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII wieku [Lviv Jews at the turn of the 16th and 17th centuries], Lwów, 577 (in Pol.).

27. Bohun E. (1693). A geographical dictionary representing the present and ancient names of all the counties, provinces, remarkable cities, universities, ports, towns, mountains, seas, streights, fountains, and rivers of the whole world : their distances, longitudes, and latitudes : with a short historical account of the same, and their present state : to which is added an index of the ancient and Latin names: very necessary for the right understanding of all modern histories, and especially the divers accounts of the present transactions of Europe. London, 1693. 806 p. (= Early English Books Online Text Creation Partnership, 2011. Retrieved from <http://name.umdl.umich.edu/A28561.0001.001>) (in Eng.).

28. Borek, P. (2001). Ukrainne twierdze. 2: Głowa wszystkim Rusi [Ukrainian fortresses. 2: Head of all Rus], P. Borek. *Ukraina w staropolskich diariuszach i pamiętnikach: bohaterowie, fortece, tradycja*, Kraków, 2001, 183–199 (in Pol.).

29. Długosz, J. (1962). Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego [Chronicles of the Glorious Kingdom of Poland], tłum S. Gawęda, Z. Jabłoński, A. Jochenson, J. Radziszewska, K. Stachowska, A. Strzelecka, Warszawa, 2 ks. w 1 wol. 448 (in Pol.).

30. Grodziska, K. (2007). Miasto jak bryljant: Księga cytatów o Lwowie [A city like a diamond: A book of quotes about Lviv], Kraków, 538 (in Pol.).

31. Gwagnin, A. (1860). Z kroniki Sarmacyi europejskiej, Alexandra Gwagnina z Werony: Opisanie Polski, W. Ks. Litewskiego, ziemie ruskiej, ziemie pruskiej, ziemie inflantskiej, ziemie żmudzkiej [From the chronicle of European Sarmacy, Alexander Gwagnin from Verona: Description of Poland, Grand Duchy of Lithuania, Ruthenian lands, Prussian lands, Livonian lands, Samogitian lands], Kraków, 375 (in Pol.).

32. Jaworski, F. (1912). Królowie polscy we Lwowie [Polish kings in Lviv], Lwów, 134 (in Pol.).

33. Jaworski, F. (1909). Nobilitacja miasta Lwowa w r. 1658 [The ennoblement of the city of Lviv in 1658], Lwów, 59 (in Pol.).
34. Józefowicz, J. T. (1854). Kronika miasta Lwowa: od roku 1634 do 1690, obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej a zwłaszcza historia arcybiskupstwa lwowskiego w tejże epoce [Chronicle of the city of Lviv: from 1634 to 1690, covering in general the history of the former Red Ruthenia, and especially the history of the Lviv archbishopric in that era], tłum. M. Piwocki, Lwów, 504 (in Pol.).
35. Kapral, M. (2019). Places of civic sociability in Lviv, Kraków, Toruń, and Gdańsk, *Political functions of urban spaces and town types through the ages*, ed. by R. Czaja, Z. Noga, F. Opll, M. Scheutz, Cracow, Toruń and Vienna, 223–243 (in Eng.).
36. Klonowic, S. (1584). Roxolania Sebastiani Svlmyrcensis Acerni [...], Cracoviae, [58] (in Lat.).
37. Klonowic, S. (1851). Ziemie Czerwonej Rusi (Roxolania) [Lands of Red Rus (Roxolania)], tłum. z łacińskiego W. Syrokomla, Wilno, 106 (in Pol.).
38. (2000). Krakau, Prag und Wien: Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat [Krakow, Prague and Vienna: Functions of metropolises in the early modern state], hrsg. von Marina Dmitrieva und Karen Lambrecht, Stuttgart, 432 (in Ger.).
39. (2005). Kraków i Lwów w cywilizacji europejskiej [Krakow and Lviv in the European civilization], red. nauk. J. Purchla, Kraków, 241 (in Pol.).
40. [Kraśiński, J.]. (1574). Ioannis Crassinii Polonia ad serenissimum et potentissimum Henricum primu[m] Valesium, Dei gratia vtriusq[ue] Poloniae regem, Boloniae, 147 (in Lat.).
41. Krętosz, J. (2012). Powstanie w 1412 roku metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego oraz jego historyczny i kulturowy kontekst [Establishment of the Latin rite metropolis of Lviv in 1412 and its historical and cultural context], *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, (45, 2), 316–330 (in Pol.).
42. Łatyszonek, O. (2006). Od Rusinów Białych do Białorusinów: u źródeł białoruskiej idei narodowej [From White Ruthenians to Belarusians: at the Source of the Belarusian National Idea], Białystok, 388 (in Pol.).
43. (1912). Listy ks. Piotra Skargi z lat 1566–1610 [Letters of priest Piotr Skarga from 1566–1610], wyd. Sygański, Kraków, 330 (in Pol.).
44. Neumann, K. F. (1859). Reisen des Jochannes Schiltberger aus der München in Europe, Asia und Africa von 1394 bis 1427 [Travels of Jochannes Schiltberger from Munich in Europe, Asia and Africa from 1394 to 1427], München, 190 (in Ger.).
45. Paczowski, T. (1963). Władysław Syrokomla jak tłumacz Szewszhenki [Władysław Syrokomla as Shevchenko’s translator], *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Nauki filozoficzne i humanistyczne*, Lublin, (18), 149–166 (in Pol.).
46. (1855). Pamiętnik dziejów polskich: z aktów lwowskich i z rękopismów [Diary of Polish history: from the acts of Lviv and from the manuscripts], zebr. S. Barącz, Lwów, 310 (in Pol.).
47. Rachwał, S. (1930). Jan Alnpech i jego “Opis miasta Lwowa” z początku XVII wieku [Jan Alnpech and his “Description of the city of Lviv” from the beginning of the 17th century], Lwów, 55 (in Pol.).
48. [Sarnicki, S.]. (1585). Descriptio veteris et novae Poloniae cum divisione eiusdem veteri et nova. Adiecta est vera et exquisita Russiae inferioris descriptio, juxta revisionem Commis-

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

---

sariorum Regiorum et Livoniae juxta Odoporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia, [Cracoviae,] [42] (in Lat.).

49.. Strykowski, M. (1582). *Kronika Polska, Litewska, Zmodzka y wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej [Chronicles of Poland, Lithuania, Samogitia and all Kyivan and Moscow Rus]*, Krolewec, 790 (in Pol.).

50. (1860). *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*, ed. A. Theiner, Romae, (1), 546 (in Lat.).

51. Winter, H. (1954). *Catalan Portolan Maps and Their Place in the Total View of Cartographic Development*, *Imago Mundi*, (11), 1–12 (in Eng.).

52. (1838). *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rękopismów, tudzież dzieł w różnych językach o Polsce wydanych oraz z listami oryginalnemi królów i znakomitych ludzi w kraju naszym [Collection of historical diaries about old Poland from manuscripts, and works in different languages about Poland published and with original letters of kings and distinguished people in our country]*, wyd. J. U. Niemcewicz, Lipsk, (1), 363 (in Pol.).

53. Zimorowicz, B. (1693). *Leopolis Russiae Metropolis, a Turcis, Tartaris, Cosacis, Moldavis anno MDCLXXII hostiliter obsessa*, Cracoviae, [40] (in Lat.).

54. Zimorowicz, J. B. (1899). *Leopolis triplex, Józefa Bartłomieja Zimorowicza Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się*, wyd. K. Heck, Lwów, 1–215 (in Lat.).